

Pád Jeruzalémského chrámu a konec světa

Dalibor Papoušek

Masarykova Univerzita, Ústav religionistiky

Lokativní a utopické aspekty náboženství (rozdílné lokace posvátna)

Lokativní dimenze	Utopická dimenze
důraz na konkrétní místo a vymezení hranic	důraz na periférii pozemské mapy
locus – „místo“	utopia – „ne-místo, nikde“
zaměření na pozemskou topografii, která zakládá svět a jeho řád	zaměření mimo tento svět, transcendence <i>sensu stricto</i>
dostředivost	odstředivost
uzavřenost	otevřenost

Klasické pojetí kosmu

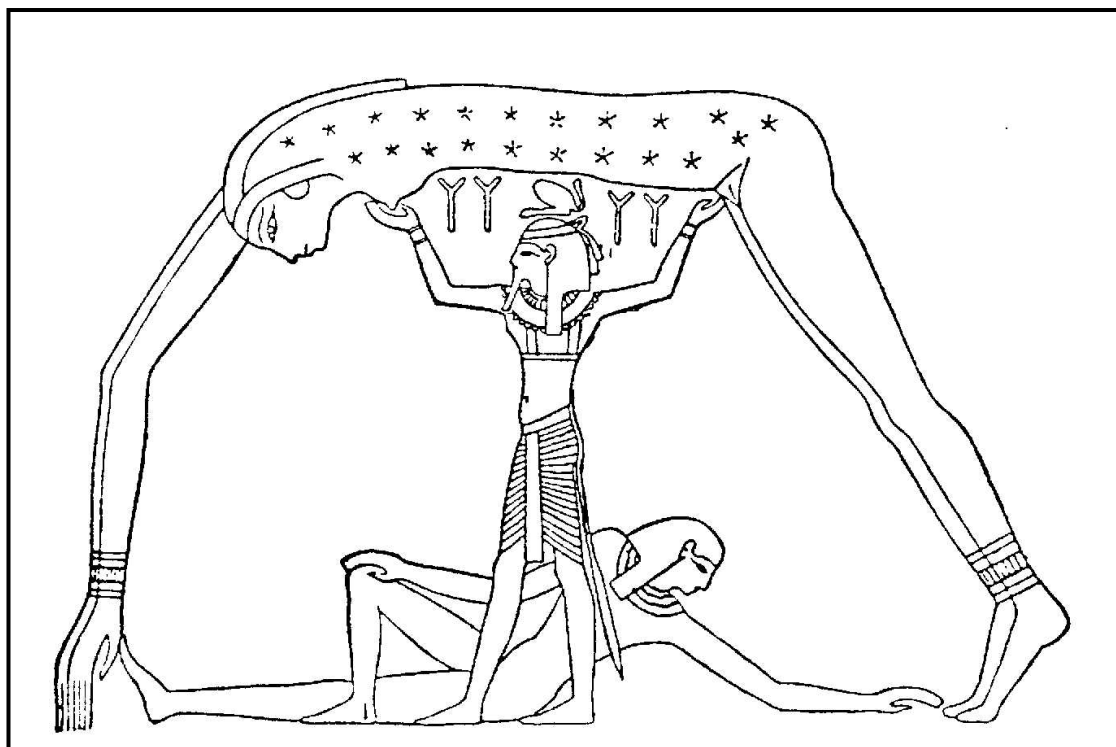
Zdroj: Hornung 1995, s. 1717.

Dvojdový kosmos:

- ❖ nahoře
- ❖ dole

Trojdomý kosmos:

- ❖ nebe
- ❖ země
- ❖ podsvětí

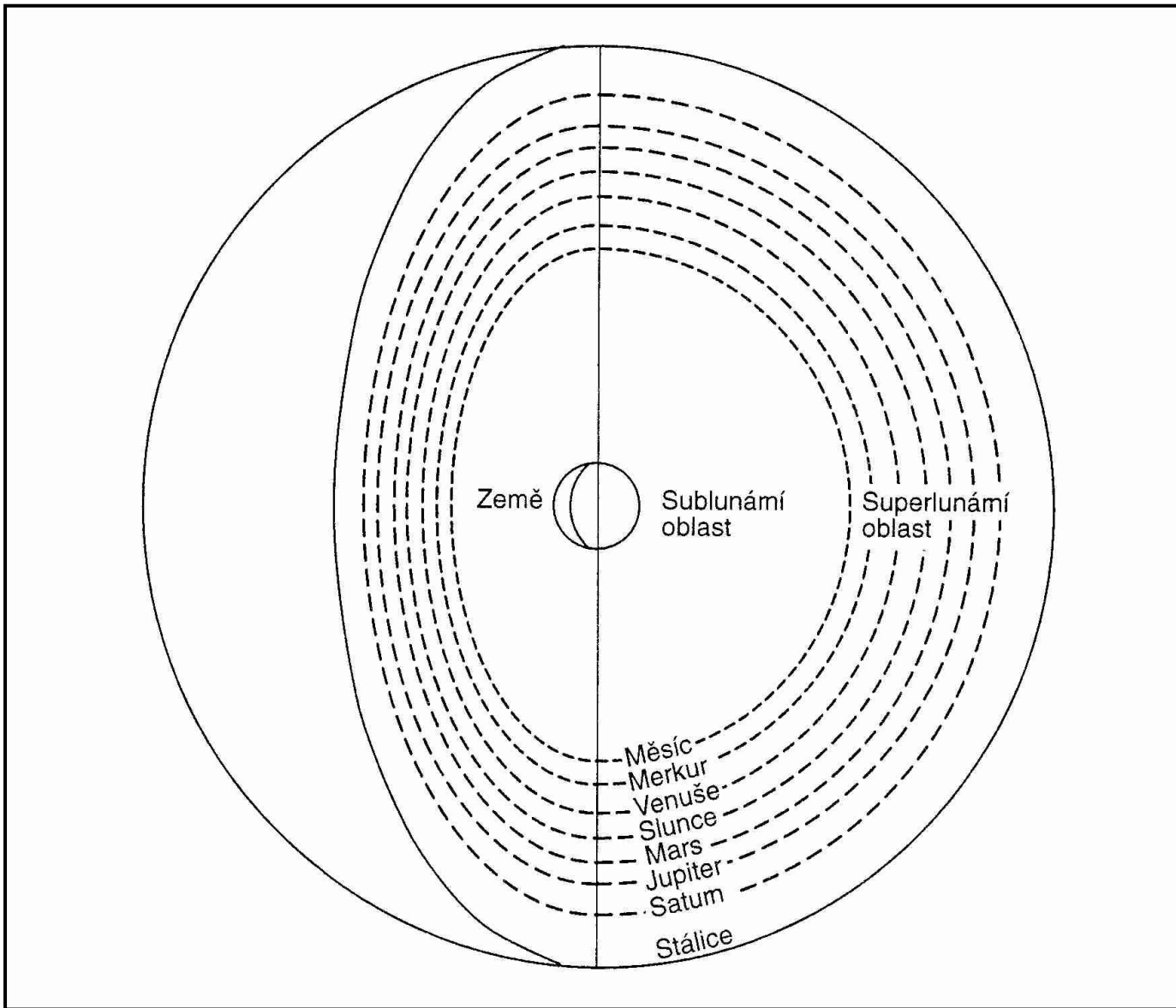

Oddělení nebe a země

Papyrus z Théb, 21. dynastie.
Egyptské muzeum, Káhira.

Ptolemaiovský kosmos

- ❖ Řecký astronom, matematik a geograf **Klaudios Ptolemaios** (100-178 n.l.).
- ❖ Zachována **geocentričnost** modelu.
- ❖ Země obklopena koncentrickými sférami sedmi (pozorovatelných) planet:
 - **Měsíc, Merkur, Venuše, Slunce, Mars, Jupiter, Saturn**
 - a sféra **stálic**.
- ❖ V pozemské, **sublunární** sféře vládne **vrtkavá Štěstěna** (Tyché, Fortuna).
- ❖ V **nadlunární** sféře vládne božský, **neměnný řád**.

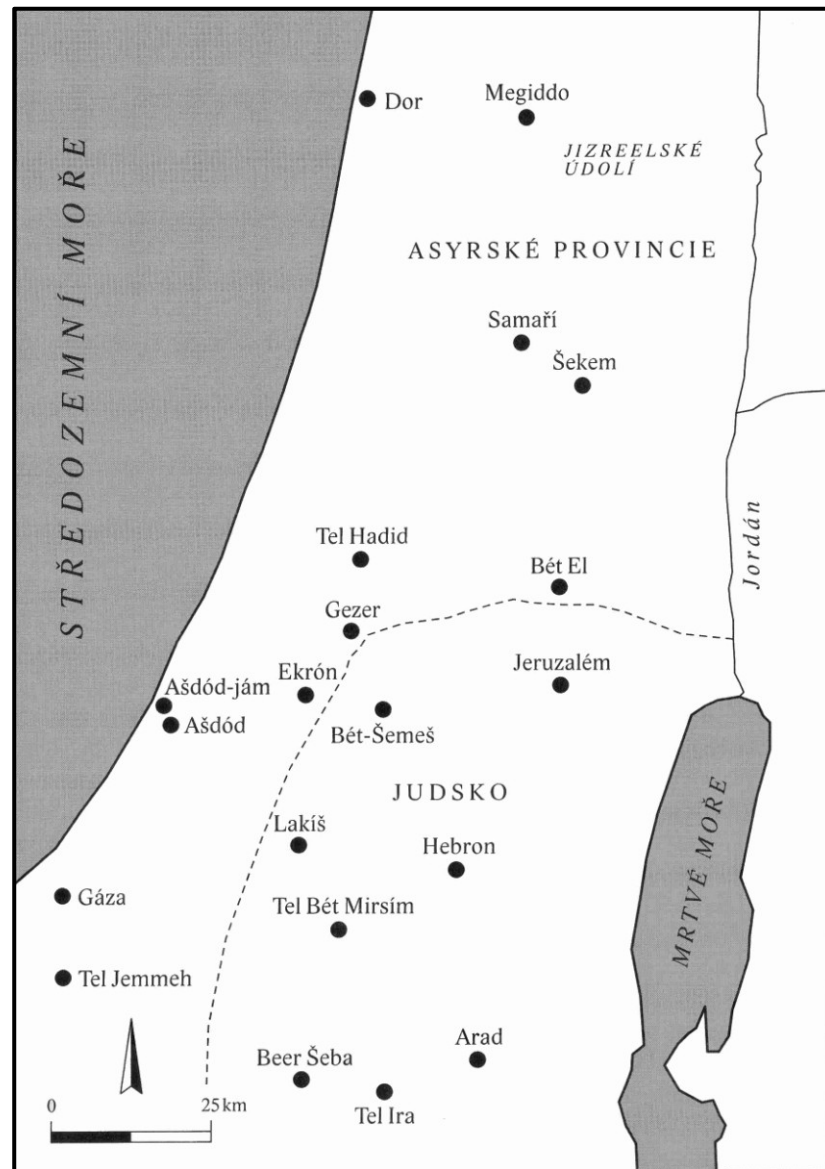

Zdroj: Martin 1997, s. 8, obr. 2.

Ptolemaiovský kosmos

Král Chizkijáš (ca 727-698 př.n.l.)

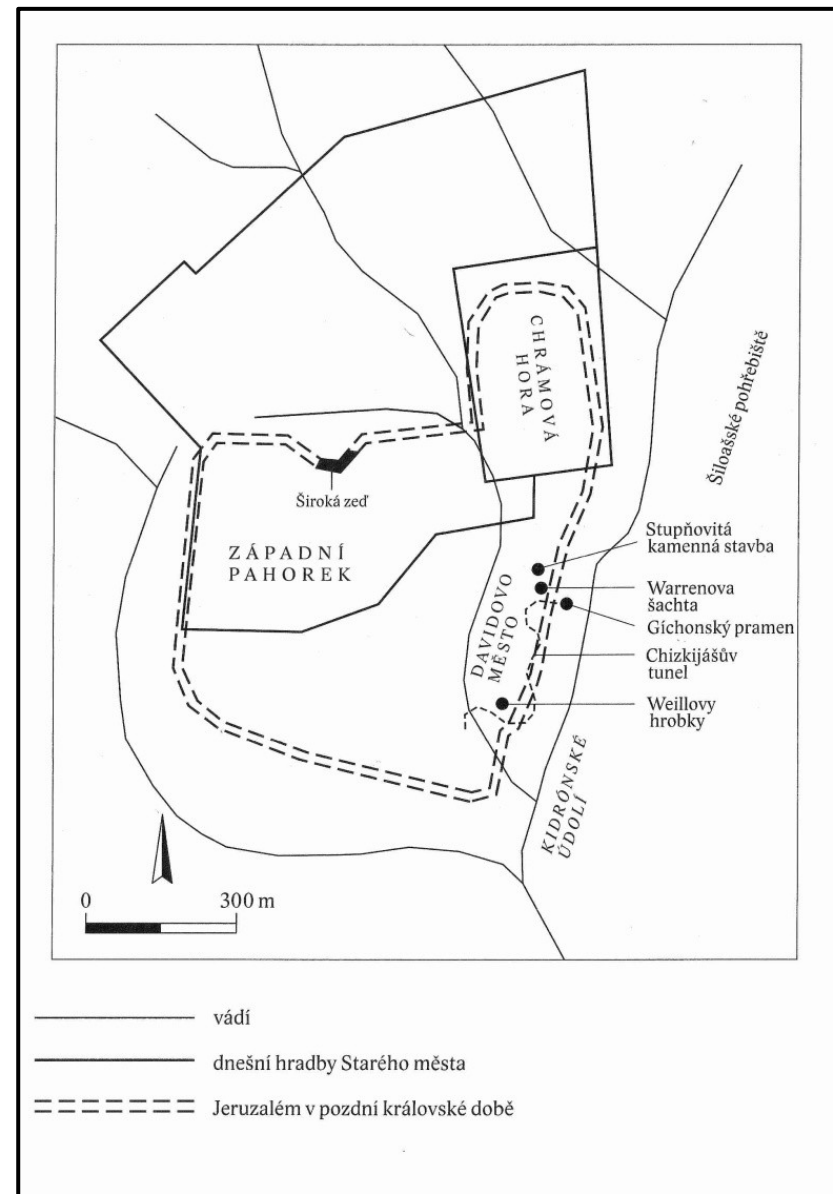
- ❖ **Konsolidace Judského království** po pádu severního Izraelského království (722 př.n.l.).
- ❖ **Rozvoj Jeruzaléma** (obnova jeruzalémských hradeb, vodovod).
- ❖ **Náboženská očista** (polyjahvismus).
- ❖ **Válečný střet s asyrským králem Sinacheribem** (701 př.n.l.): dobytí Lakíše, obléhání Jeruzaléma.

Judsko a asyrské provincie severně od Judska v 2. polovině 8. století př.n.l.

Rozvoj Jeruzaléma

- ❖ Rozšíření osídlené plochy města z původního Davidova města na Západní pahorek.
- ❖ Obnova a rozšíření městských hradeb.
- ❖ Vybudování vodovodu spojujícího Gíchónský pramen vně hradeb s nádržemi uvnitř města (Chizkijášův tunel; srov. 2 Kr 20,20).

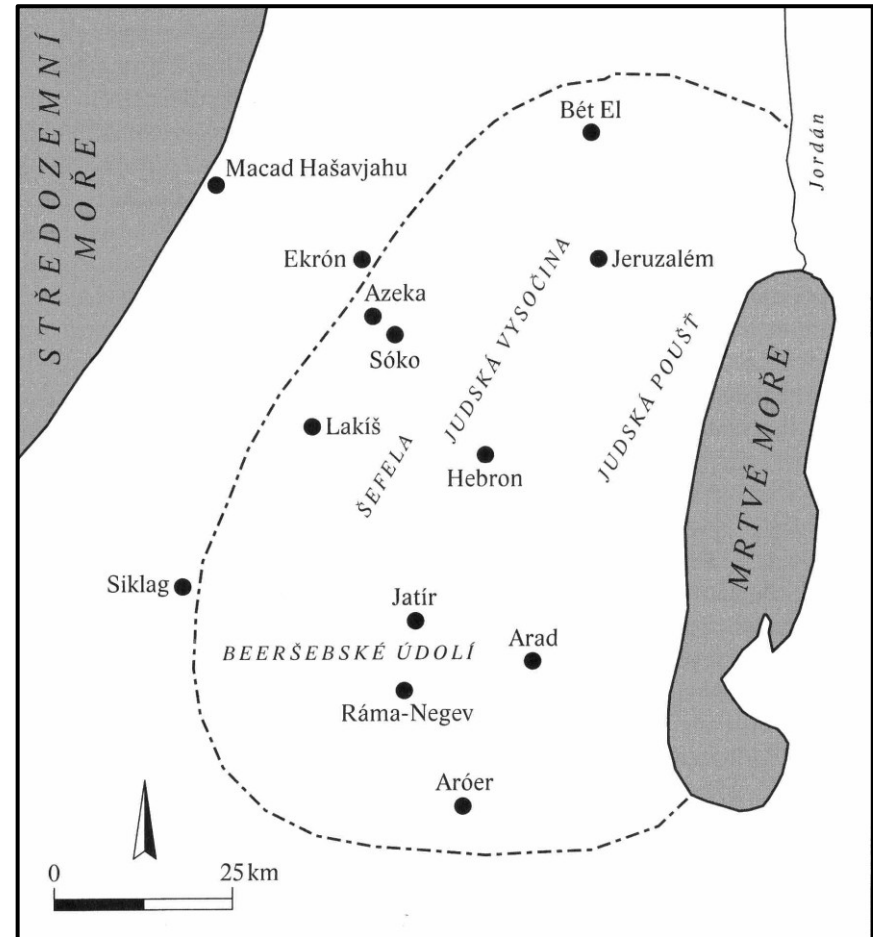

Rozšíření Jeruzaléma v 2. polovině 8. století př.n.l.

Král Jóšijáš (639-609 př.n.l.)

- ❖ Snaha využít **úpadku Novoasyrské říše** a ovládnout severní oblasti **někdejšího Izraelského království**.
- ❖ Radikální proměna **státní ideologie** a **náboženského provozu** Judského království (monojahvismus).
- ❖ Reforma stvrzena **622 př.n.l.** „objevem“ **Knihy zákona** při opravě Jeruzalémského chrámu (2Kr 22,8-23,3). Text knihy **totožný s jádrem Deuteronomia**.
- ❖ **Deuteronomistická teologie** opírající se o **centralizaci jahvistického kultu do Jeruzaléma**.

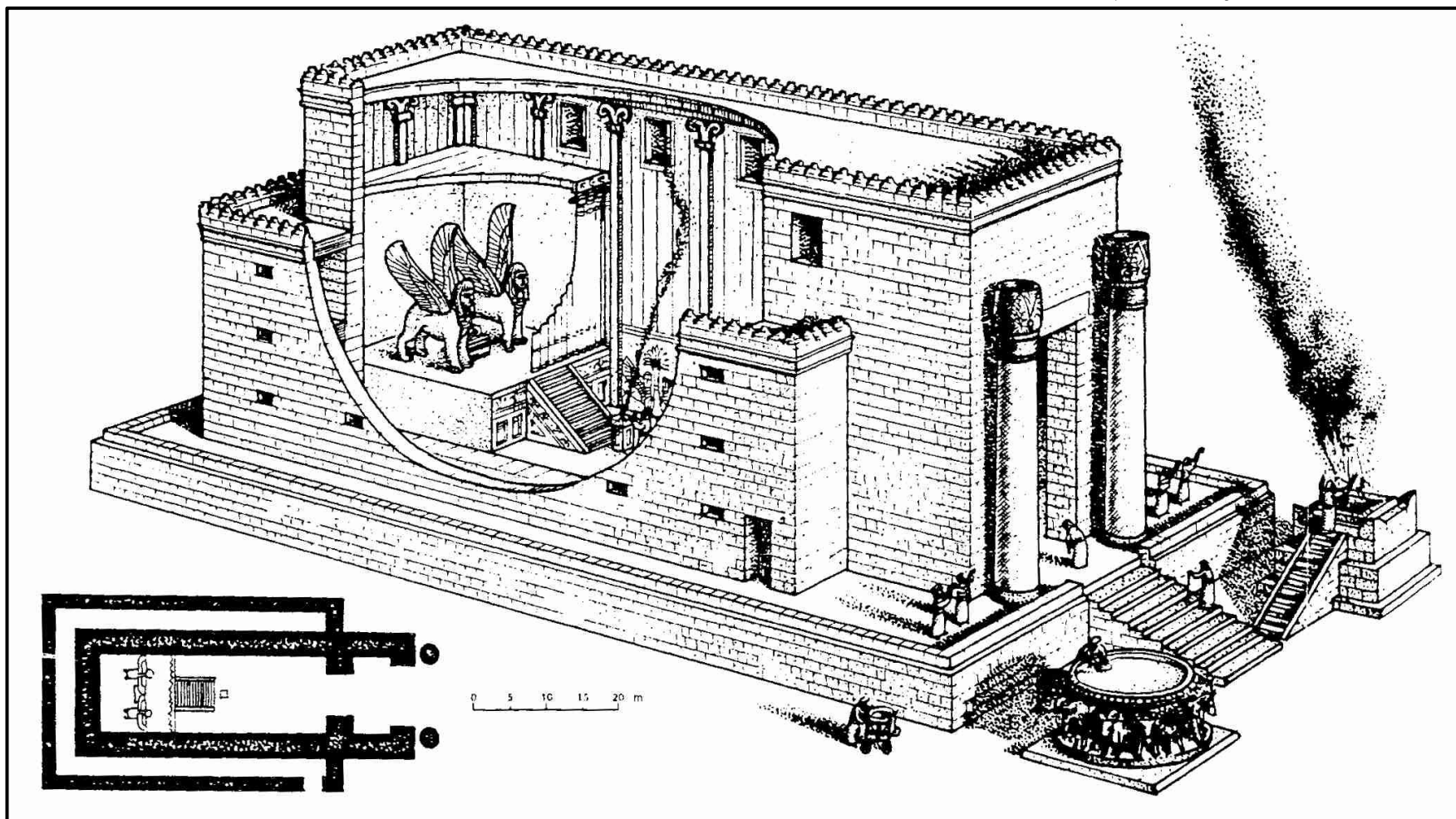
Zdroj: Finkelstein – Silberman 2010, s. 153.

Judsko za vlády Jóšijáše.

Šalomounův chrám v Jeruzalémě

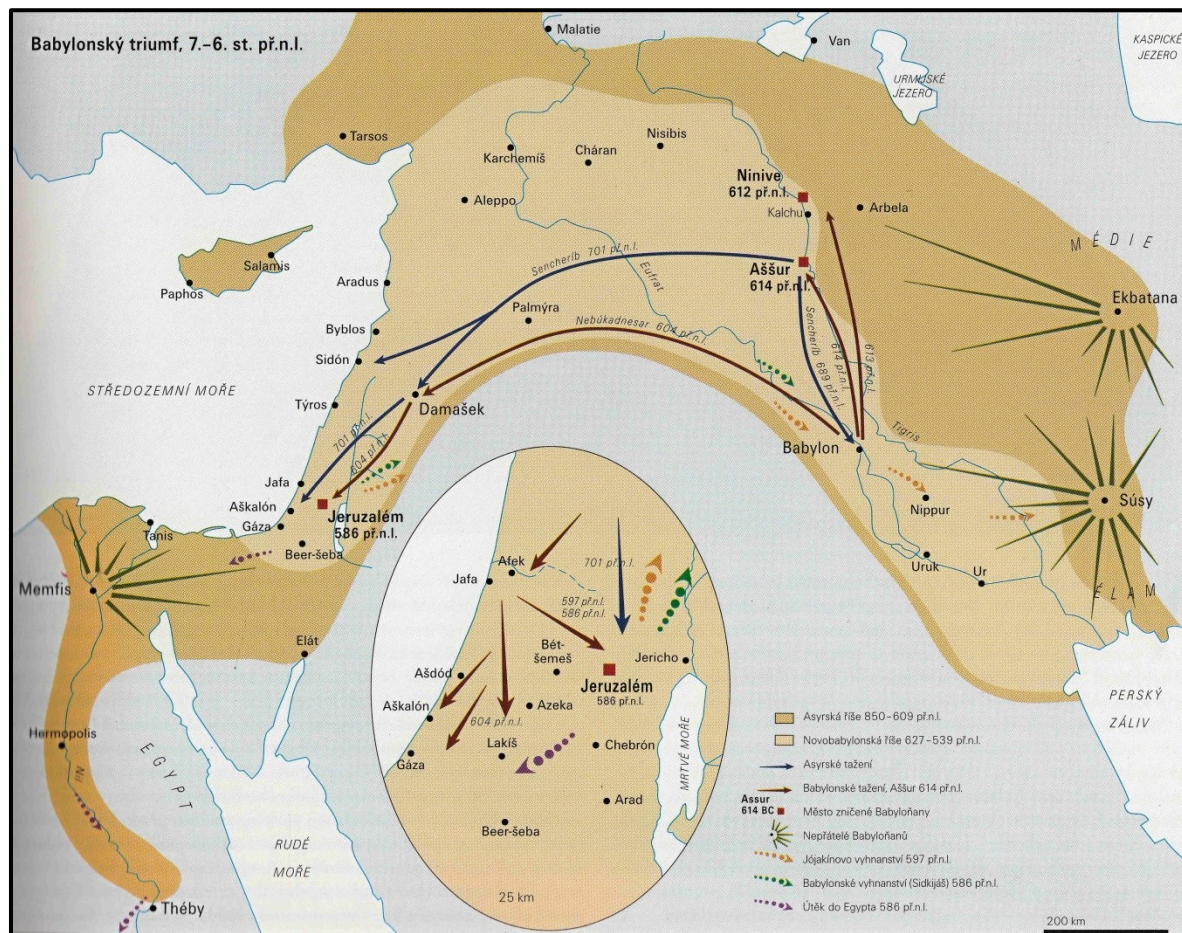
Zdroj: Prosecký et al. 1999, s. 163.

Ideální rekonstrukce podle *1 Kr 6*. Půdorys chrámu nepřímo dokládají jeho nejbližší archeologické analogie v severní Sýrii (Ajn Dara) a jižním Turecku (Tel Tajinat).

Vzestup Babylónie

- ❖ Po pádu Asýrie 612 př.n.l. se **Novobabylónská říše** postupně zmocnila velké části Předního východu.
- ❖ Za vlády **Nabukadnezara II.** (604-562 př.n.l.) dobyli Babylóňané dvakrát za sebou Jeruzalém.
- ❖ Při druhém tažení **586 př.n.l. rozbořili Jeruzalémský chrám** a judské elity **deportovali do Babylónie**.
- ❖ **Judské království zaniklo.**

Babylónský exil (586-539 př.n.l.)

Důsledky babylónského vpádu	Proměny judského náboženství v exilu
Zánik Judského království	Protosynagogální forma bohoslužby
Zničení Jeruzalémského chrámu	Písemná fixace náboženských tradic
Přerušení chrámových obětí	Idea nebeského chrámu (<i>Ezechiel</i>)
Deportace judských elit do Babylónie	Důraz na odlišnost a rituální čistotu.
Nucený pobyt v doméně cizích božstev	Exkluzivní monoteismus (<i>Deuteroizajáš</i>)

- ❖ Roku **539 př.n.l.** dobyl Babylón **perský král Kýros II.** (559-530 př.n.l.) a ukončil existenci **Novobabylonské říše**, zmítané za vlády **posledního babylónského krále Nabonida** (555-539 př.n.l.) vnitřními rozpory.
- ❖ Připojením Babylónie se **Perská říše** stala největším státním útvarem, jaký byl dosud znám.

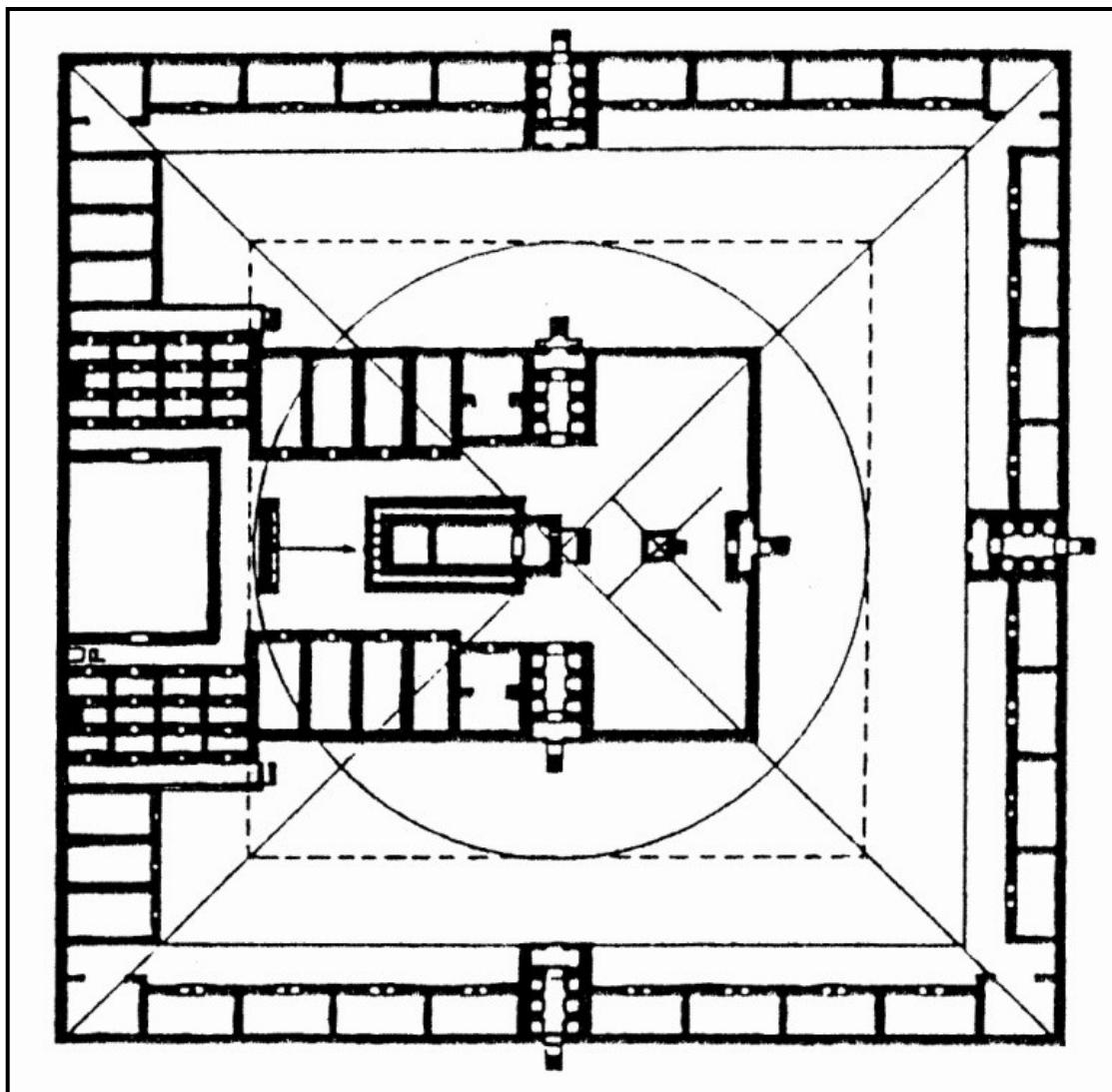
Ezechielův chrám (*Ez 40-48*)

Ezechiel (hebr. *Jechezkel* – „silný je Bůh“)

- ❖ Judský prorok, odvečený do exilu již 597 př.n.l.
- ❖ V Babylónii 592 př.n.l. vystoupil jako prorok a působil zde přes dvacet let.

Ezechielova **utopická** chrámová vize

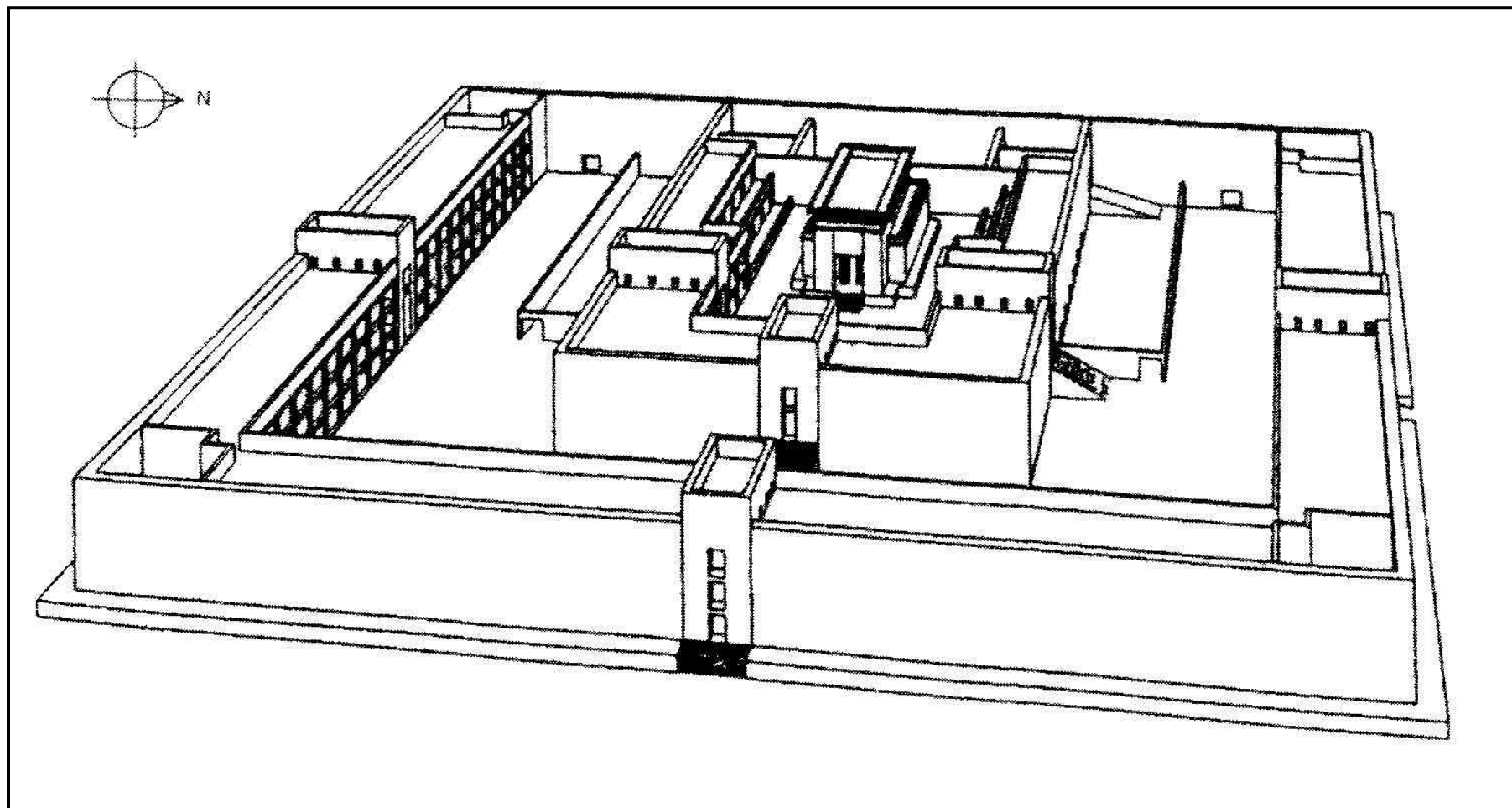
- ❖ Architektura chrámu se odráží v hierarchicky určeném prostorovém rozmístění aktérů kultu:
 - (1) **sádokovci** (sádokovští kněží);
 - (2) **levité** (nižší kněží);
 - (3) **lid Izraele**;

Zdroj: Maier³1997, s. LII.

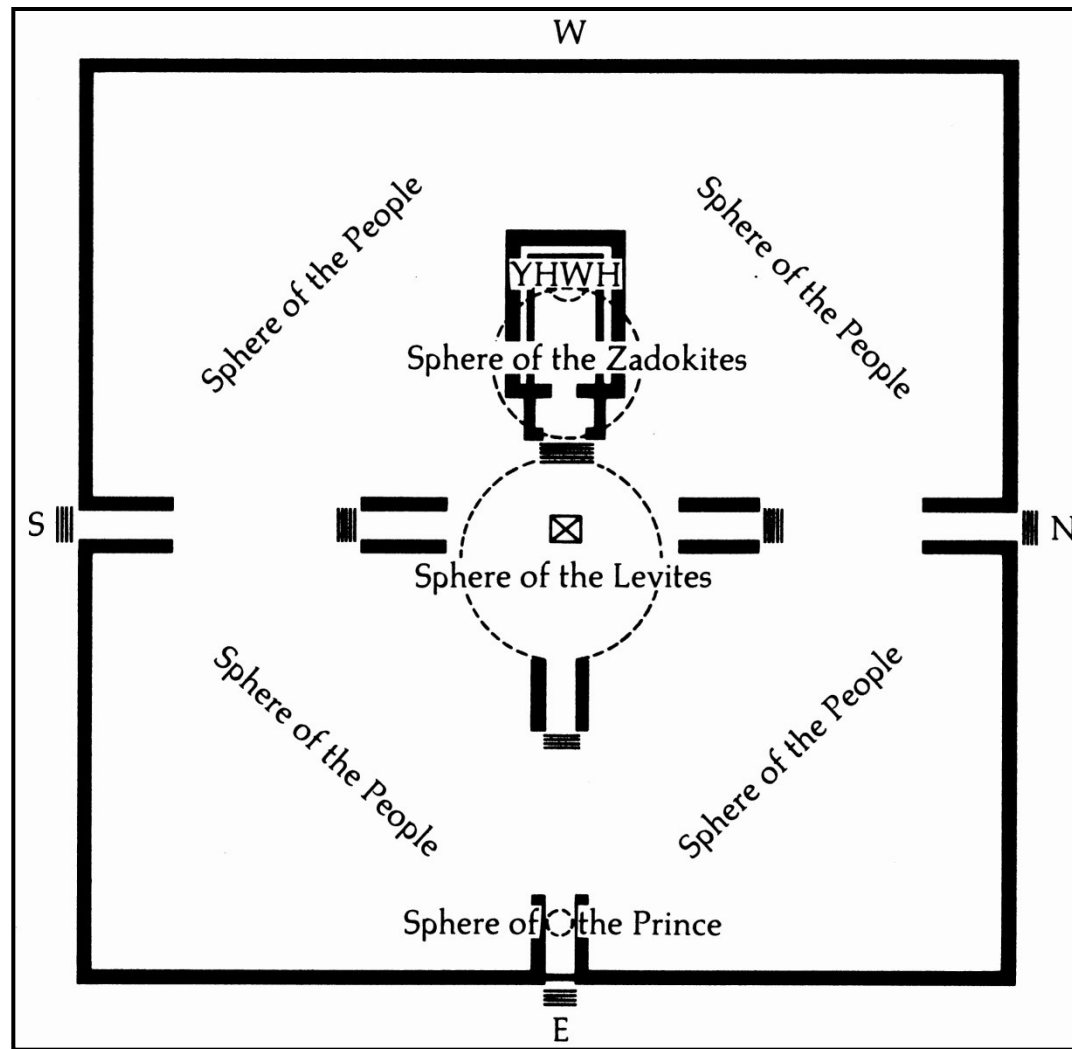
Ezechielův chrám (Ez 40-48)

Celkový půdorys.

Ezechielův chrám (Ez 40-48)

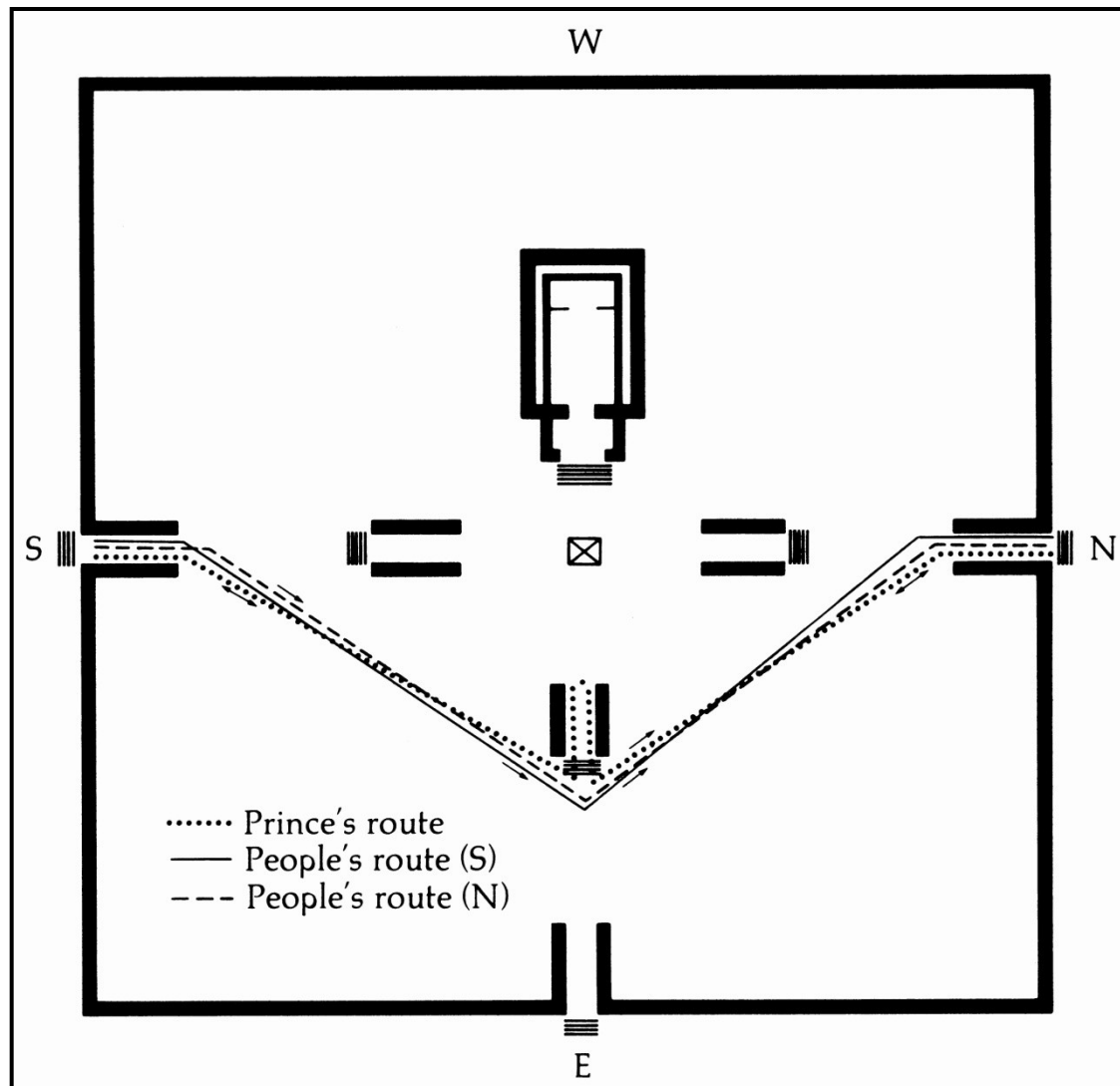
Ideální rekonstrukce.

Zdroj: Smith 1987, s. 58, obr. 1.

Ezechielův chrám (*Ez 40-48*)

Hierarchie posvátného.

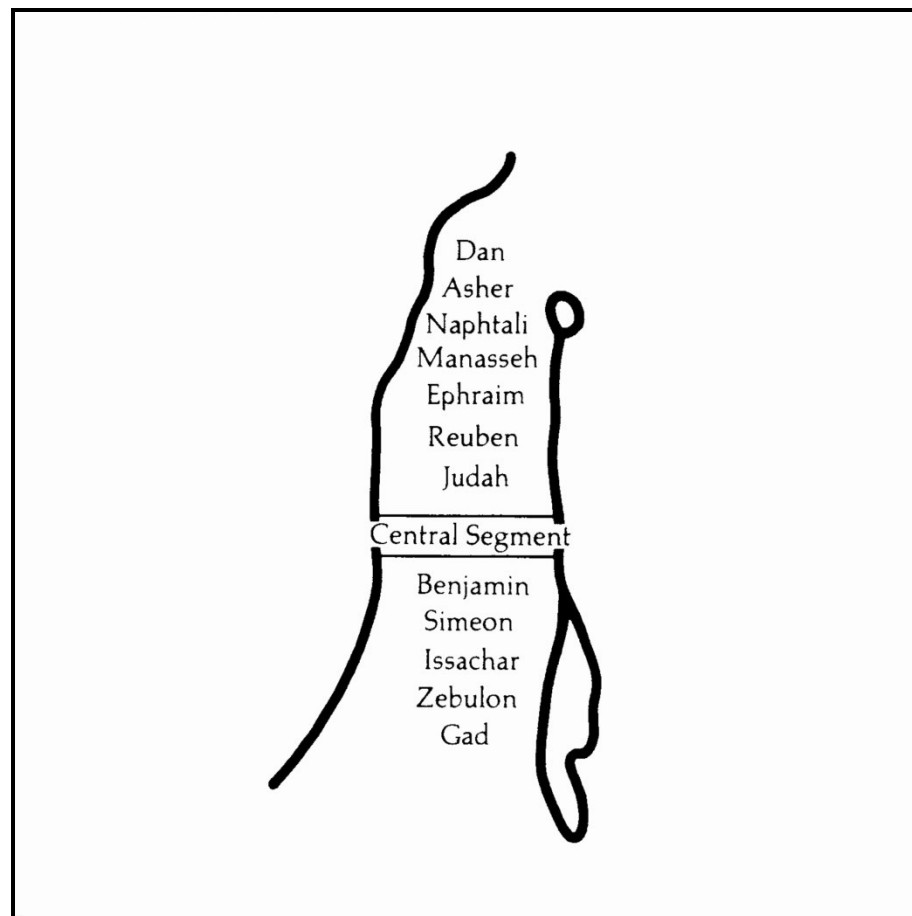
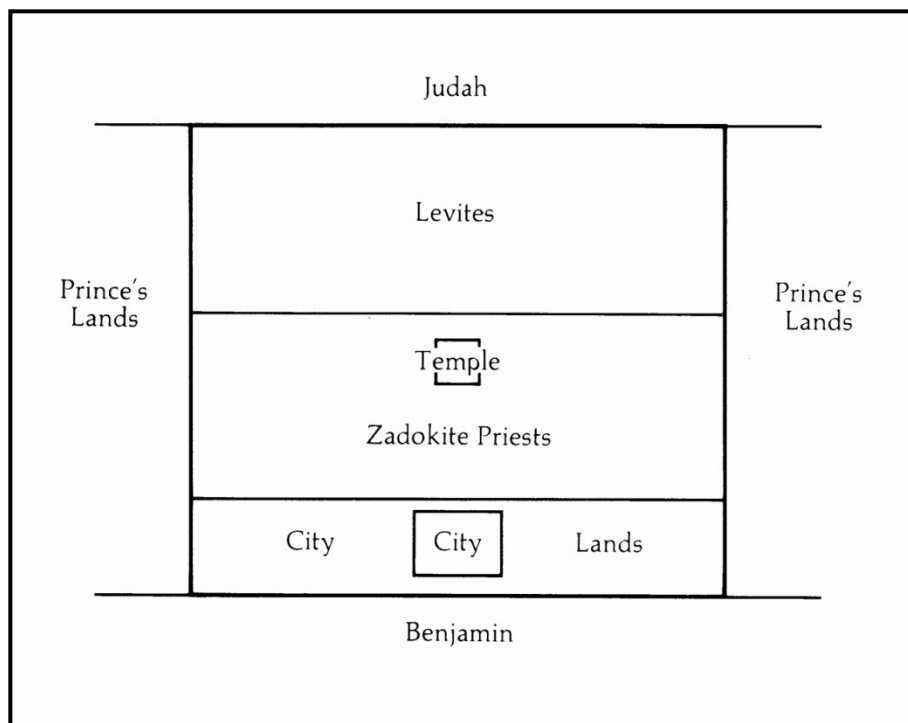

Zdroj: Smith 1987, s. 71, obr. 6.

Ezechielův chrám (Ez 40-48)

Rituální pohyb knížete a lidu.

Zdroj: Smith 1987, s. 67, obr. 4-5.

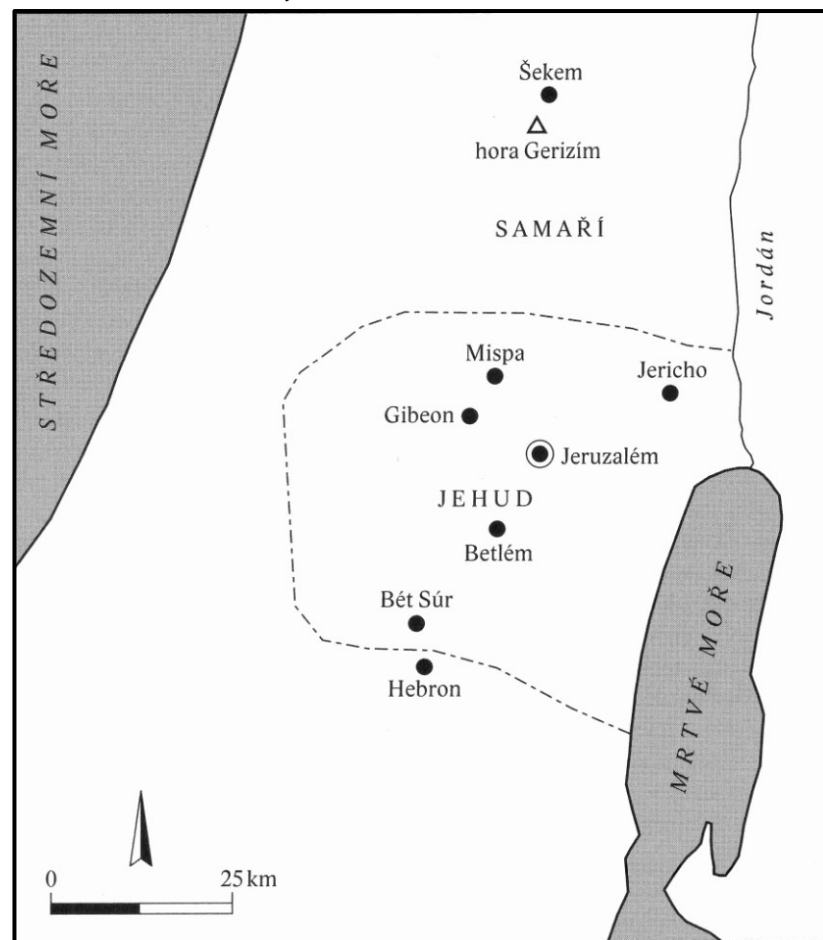
Ezechielův chrám (Ez 40-48)

Rozdělení země.

Perské období (539-332 př.n.l.)

- ❖ Judsko začleněno do Perské říše jako provincie **Jehud**.
- ❖ Jehud spravován **perskými úředníky judského původu** (Ezdráš, Nehemjáš).
- ❖ Střet **tradičního judského náboženství s transformovaným náboženstvím navrátilců**.
- ❖ **Teokracie** jako důsledek selhání judské monarchie, vývoj k **mesianismu**.
- ❖ Obnovení **lokativního Jeruzalémského chrámu** (Zerubábelův chrám, 520-515 př.n.l.)
- ❖ **Samařané vyloučení** z lidu Izraele.

Zdroj: Finkelstein – Silberman 2010, s. 184.

Perské provincie Jehud a Samaří.

Zdroj: Barnavi 1995, s. 29.

Perská říše (550-330 př.n.l.)

Říše Alexandra Makedonského (336-323 př.n.l.)

Zdroj: Barnavi 1995, s. 35.

Maximální rozsah říše Alexandra Makedonského v době jeho smrti (323 př.n.l.).

Helénistické dynastie v Palestině

Po válkách mezi Alexandrovými nástupci (323-301 př.n.l.) byla jeho říše rozdělena mezi tři helénistické dynastie:

- ❖ **Ptolemaiovce** v Egyptě;
- ❖ **Seleukovce** v asijské části s centrem v Sýrii;
- ❖ **Antigonovce** v Řecku.

Kolem 300 př.n.l. Palestina připadla Ptolemaiovcům, po roce 200 př.n.l. ji byli nuceni postoupit Seleukovcům.

Zdroj: Barnavi 1995, s. 41.

Makabejské povstání proti Seleukovcům

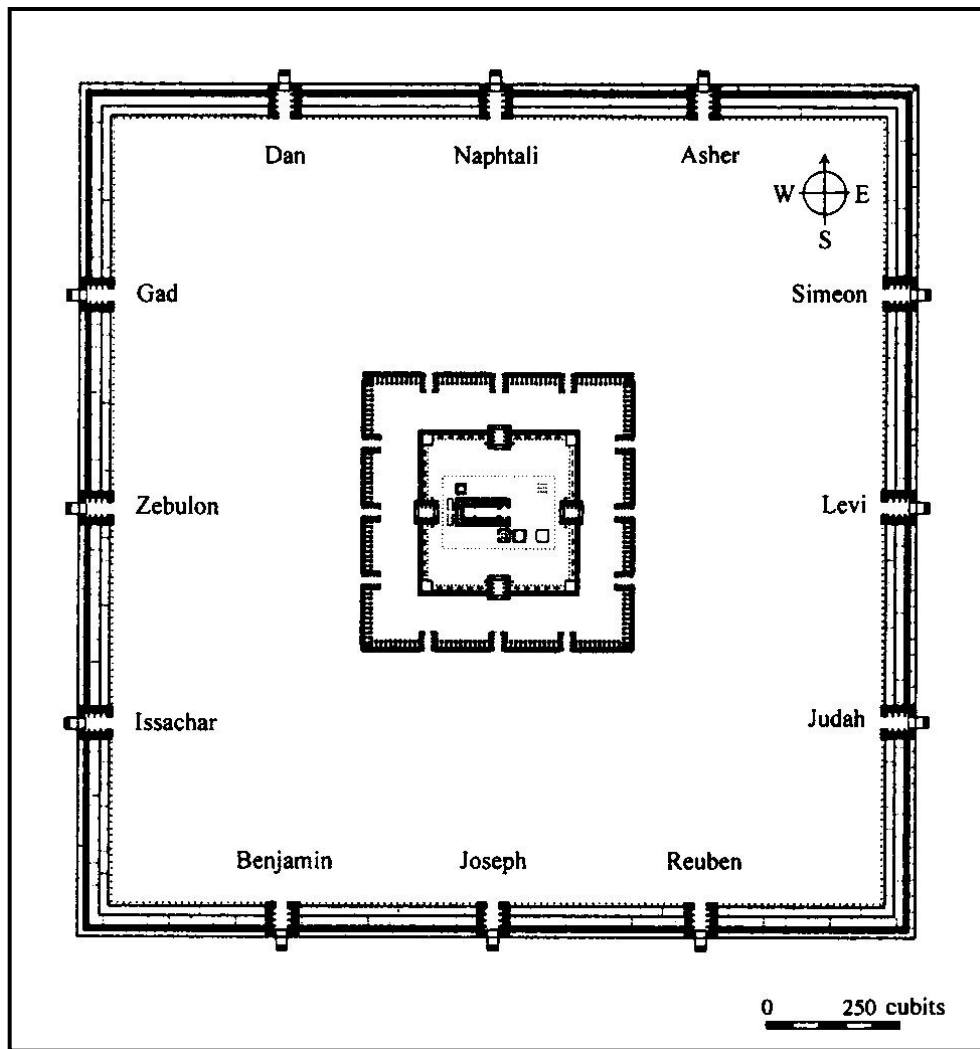
- ❖ Po roce 200 př.n.l. získali Palestinu **Seleukovci**.
- ❖ **Antiochos III. Veliký** (223-187 př.n.l.) ocenil věrnost Židů ve válce proti Egyptu a dokonce přislíbil podporu při obnově Jeruzaléma a chrámu.
- ❖ Obrat až za vlády **Antiocha IV. Epifana** (175-164 př.n.l.), který od roku **168 př.n.l.** prosazoval **tvrdou helenizaci**:
 - Na chrámové hoře dal vybudovat pevnost Akru;
 - Jeruzalémský chrám zasvětil Diovi Olympskému (*Zeus Olympios*);
 - pod trestem smrti zakázal obřízku a svěcení šabatu;
 - nechal ničit posvátné svitky.
- ❖ Antiochův krok vyvolal **povstání**, do jehož čela se postavil **Juda Makabejský** (hebr. *Makabi* – „kladivo“):
 - Již 164 př.n.l. dobyl chrámovou horu, očistil a znovu **vysvětil Jeruzalémský chrám** (odtud svátek **Chanuka**)
- ❖ Z Makabejských postupně vyrostla židovská dynastie **Hasmoneovců** (v Palestině vládli do 63 př.n.l.)

Chrámový svitek (11QT)

- ❖ Vznikl v **kumránské občině** kolem **150 př.n.l.**, jeho kořeny sahají k přelomu 3. a 2. stol. př.n.l.

Chrámový utopický projekt

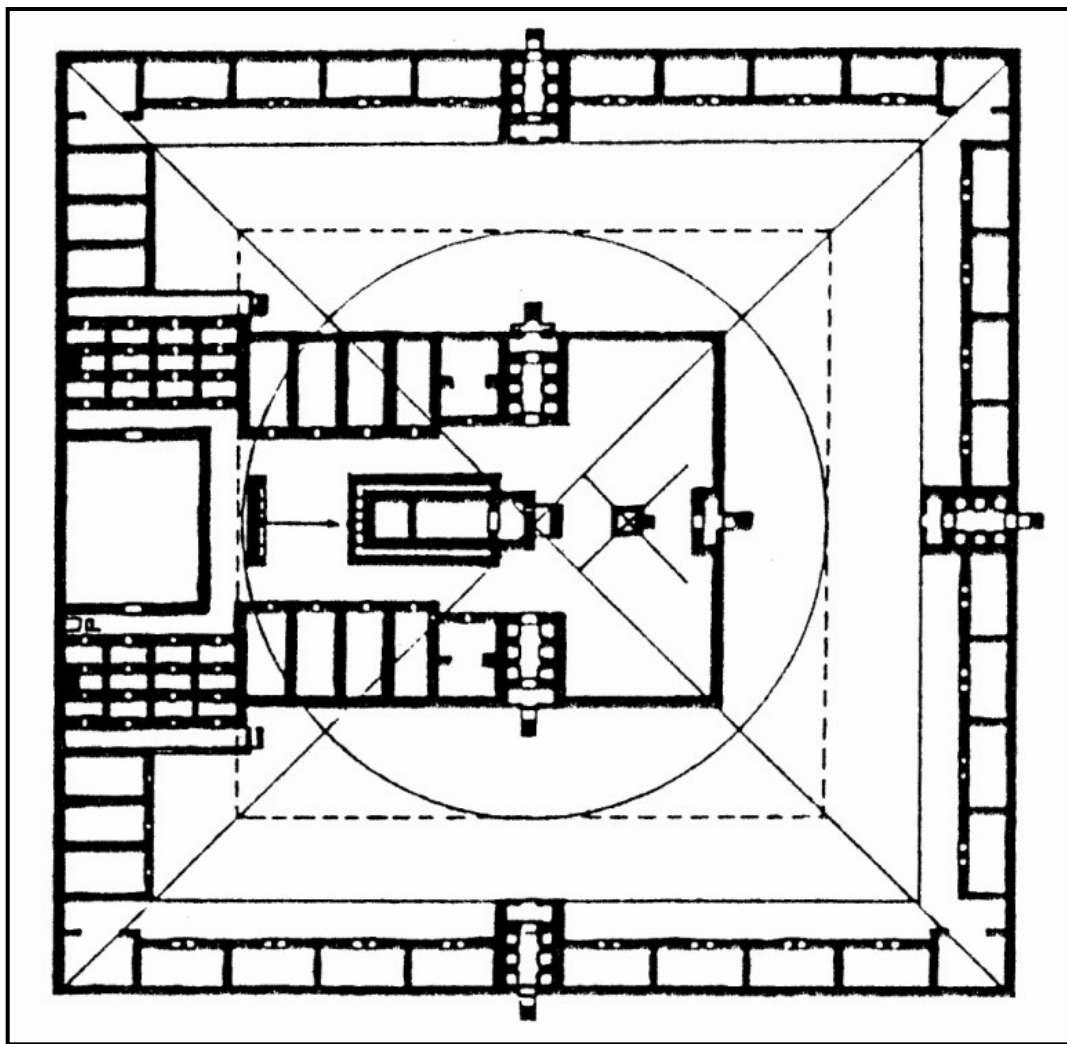
- ❖ Výraz ostré opozice vůči Jeruzalémskému chrámu.
- ❖ **Čtvercová dispozice** koncentricky členěna na tři hierarchické stupně oddělené hradbami:
 - (1) **kněžské nádvoří** s budovou chrámu a oltářem;
 - (2) **nádvoří mužů** oprávněných k provádění kultu ;
 - (3) **nádvoří pro rituálně čisté muže a ženy Izraele.**
- ❖ Vnější nádvoří podstatně rozsáhlejší než pozdější chrámová plošina héródovské přestavby.

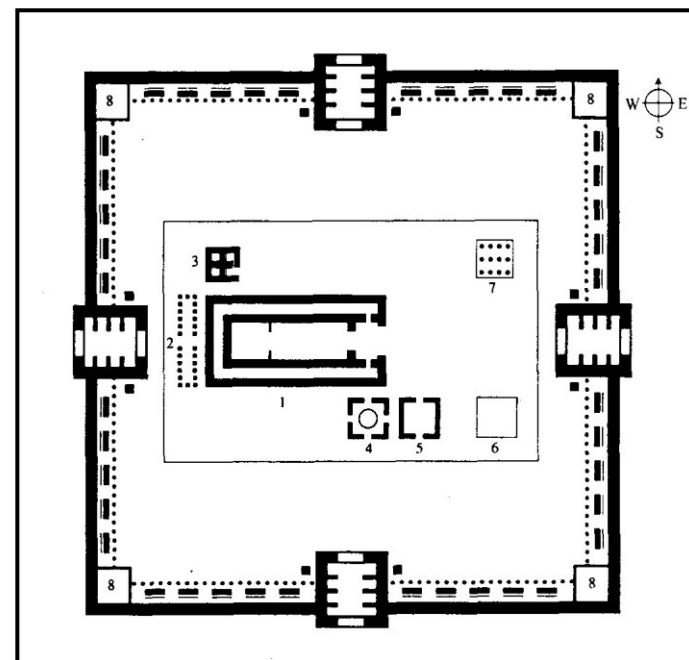
Zdroj: Schmidt 2001, s. 182, obr. 7.

Chrámový svitek (11QT)

Celkový pôdorys:

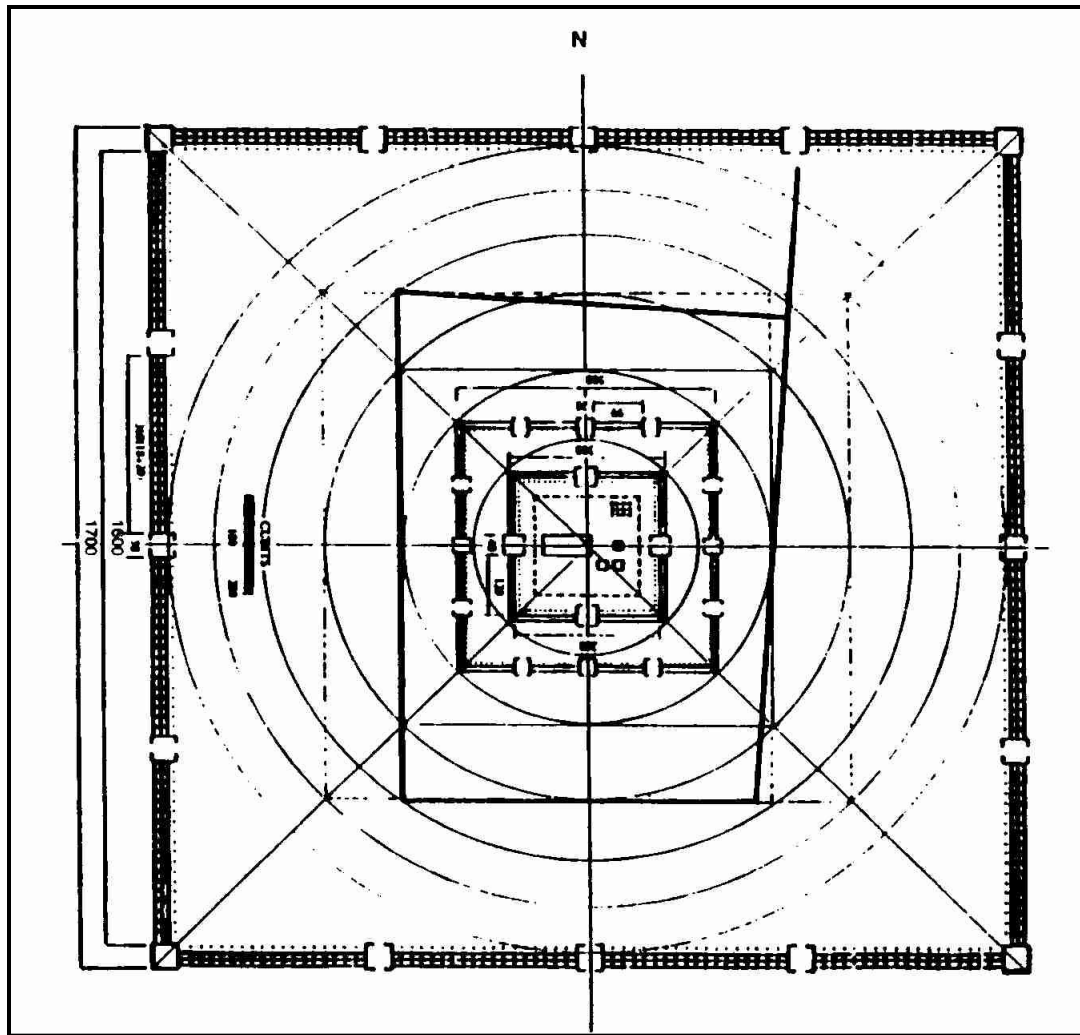
Zdroj: Maier ³1997, s. LII.

Zdroj: Schmidt 2001, s. 182, obr. 7.

Chrámový svitek (11QT)

Srovnání vnitřního nádvoří (vpravo) s celkovým plánem Ezechieleova chrámu (vlevo)

Zdroj: Maier³1997, s. XLVII, obr. 2..

Chrámový svitek (11QT)

Srovnání s rozměry héródovské chrámové plošiny.

Jeruzalém v 1. století n.l.

- ❖ Dominantu města tvořil Jeruzalémský chrám obklopený rozměrnou plošinou s několika zónami stoupající sakrality.
- ❖ Jejím vybudováním Héródés Veliký podstatně rozšířil původní ostroh Chrámové hory mezi Tyropoiónským údolím a Kidronským úvalem.
- ❖ Vlastní město se rozkládalo na Západním pahorku.

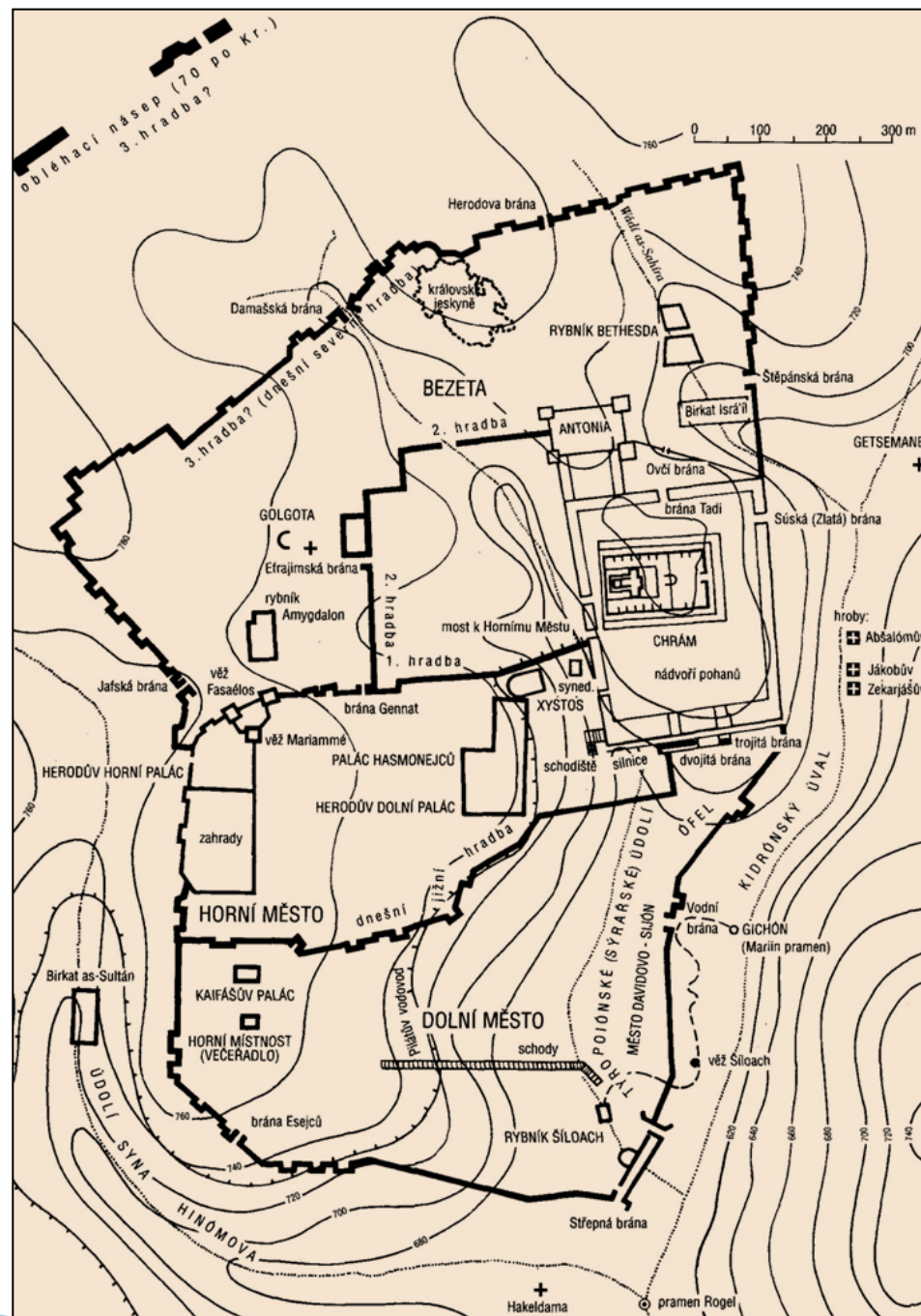

Foto: Dalibor Papoušek, 2013.

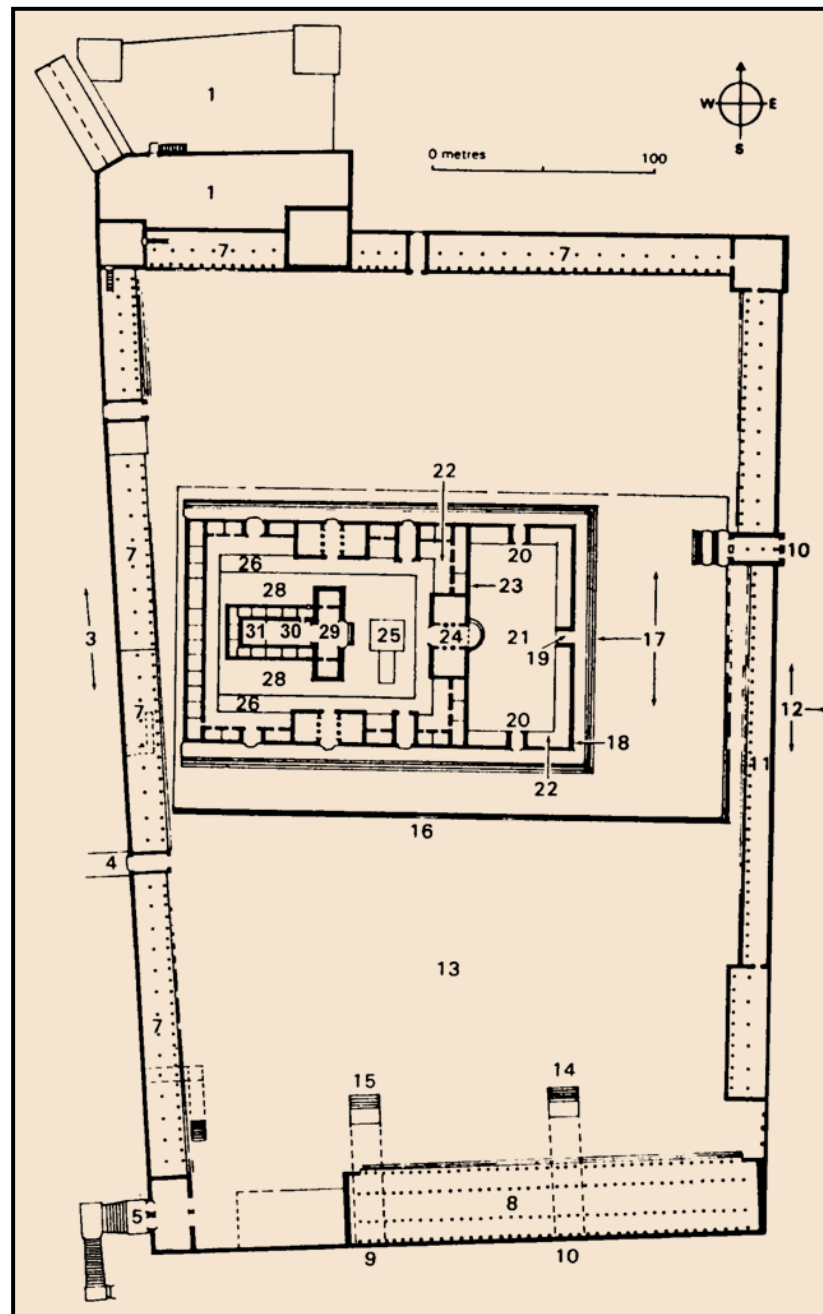

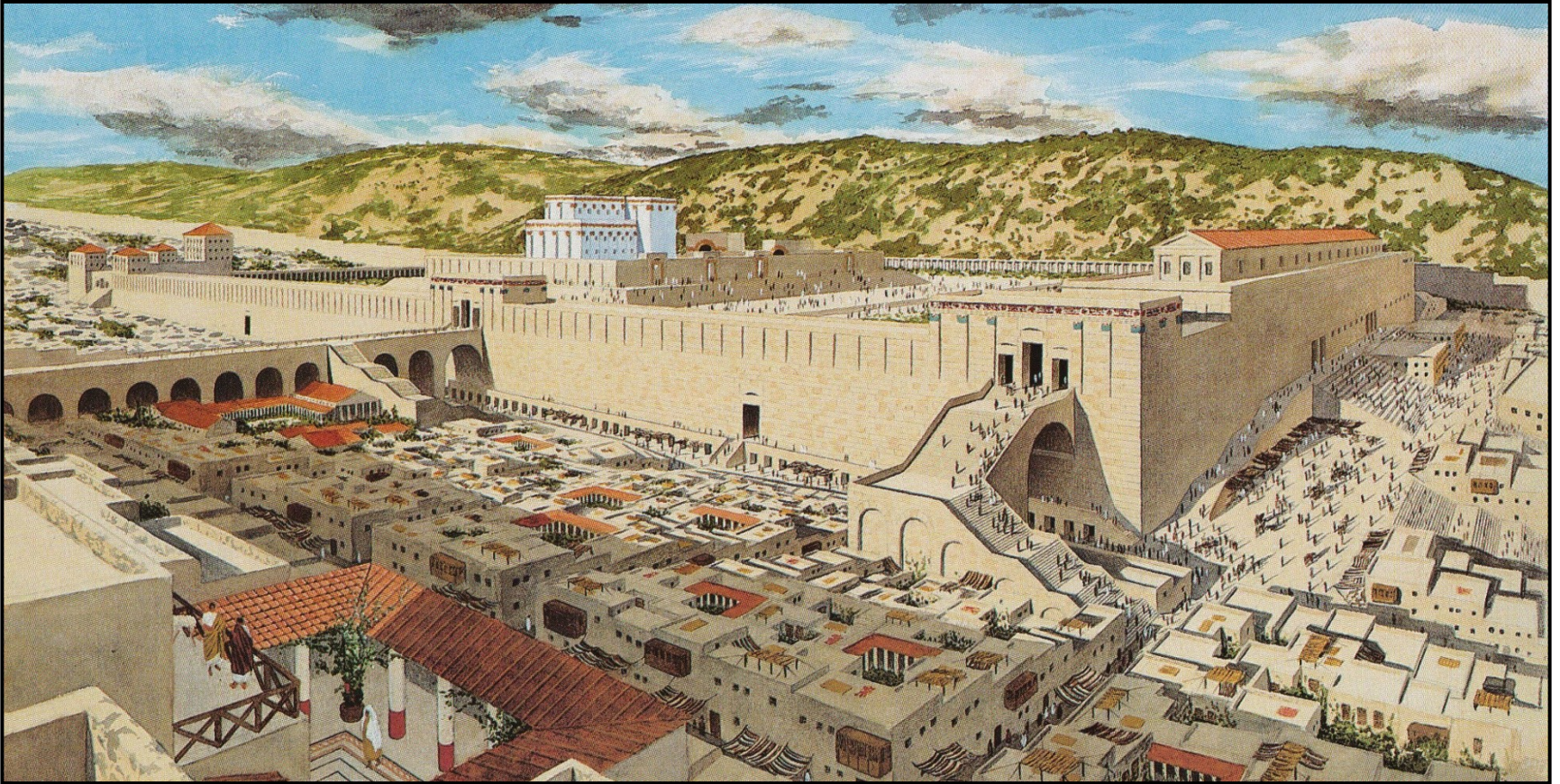
Model Jeruzaléma v Izraelském muzeu.

Héródovský chrám

Půdorys chrámové plošiny

Legenda: (1) Pevnost Antonia, (2) opěrná zeď, (3) silnice podél Západní zdi, (4) Wilsonův oblouk nad Tyropoiónským údolím, (5) Robinsonův oblouk, (6) obchody, (7) sloupořadí, (8) Královská síň, (9-10) jižní Chuldiny brány a východní Súska či Zlatá brána, (11) Šalomounovo sloupoví, (12) Kidrónský úval a Olivová hora, (13) nádvoří pohanů, (14-15) podzemní tunely k Chuldiným branám, (16) ohrazení s varovnými nápisy, (17) zvýšená terasa, (18) ochranná zeď posvátného okrsku, (19) Krásná brána, (20) brány pro vstup žen, (21) nádvoří žen (22) vnitřní sloupořadí posvátného okrsku, (23) zeď oddělující nádvoří žen a nádvoří mužů, (24) Níkánorova brána, (25) oltář pro zápalné oběti, (29) chrámová předsíň, (30) chrámová loď, (31) velesvatyně.

Héródovský chrám. Ideální rekonstrukce

Pohled z luxusních domů Židovské čtvrti přes Tyropoiónské údolí směrem k Jeruzalémskému chrámu a Olivové hoře. Malba Balage Balogh.

Jeruzalémský chrám

Současný stav héródovské plošiny.

Struktura Hebrejské bible

Hebrejská bible	Český překlad	Půdorys chrámu
T ora	Zákon	velesvatyně
e		
N evi'im	Proroci	chrámová síň
a		
K tuvim	Spisy	předsíň

Použité zdroje I:

- Barnavi, Eli (ed.) (1995): *Atlas univerzálních dějin židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*, Praha: Victoria Publishing.
- Finkelstein, Israel – Neil Asher Silberman (2010): *David a Šalomoun: Počátky mesianismu ve světle moderní archeologie*, Praha: Vyšehrad.
- Hornung, Erik (1995): „Ancient Egyptian Religious Iconography“, in: Jack M. Sasson et al. (eds.), *Civilizations of the Ancient Near East III: Religion and Science*, New York: Charles Scribners's Sons – Prentice Hall, s. 1711-1730.
- Kroll, Gerhard (1996): *Po stopách Ježíšových*, Praha: Zvon.
- Maier, Johann (³1997): *Die Tempelrolle vom Toten Meer und das „Neue Jerusalem“*, (UTB für Wissenschaft: UNI-Teschenbücher 829), München – Basel: E. Reinhardt.
- Martin, Luther H. (1997): *Helénistická náboženství*, (Religionistika 4), Brno: Masarykova univerzita.
- Mazar, Eilat (2002): *The Complete Guide to the Temple Mount Excavations*, Jerusalem: Shoham Academic Research and Publication.
- Prosecký, Jiří et al. (1999): *Encyklopedie starověkého Předního východu*, Praha: Libri.
- Schmidt, Francis (2001): *How the Temple Thinks: Identity and Cohesion in Ancient Judaism*, Sheffield: Sheffield Academic Press.

Použité zdroje II:

- Sanders, E. P. (1992): *Judaism: Practice and Belief 63 B.C.E. – 66 C.E.*, Philadelphia: Trinity Press International.
- Sládek, Pavel (2008): „Posvátné místo v literatuře rabínského judaismu“, in: Jiří Starý – Sylva Fischerová (eds.), *Mýtus a geografie: Svět, prostor a jejich chápání ve starších i novějších kulturách*, Praha: Herrmann & synové, s. 113-141.